

DUBROVAČKI ROMEO I GIULIETTA

Josip Torbarina

Uz poznate izvore za Shakespeareovu dramu o *Giulietti* i *Romeu* neki komentatori navode kao jedan od mogućih i tragediju *Adriana* koju je godine 1572. napisao u svoje vrijeme veoma poznati talijanski dramatičar Luigi Groto (1541—1585). Budući da je ta ista *Adriana* poslužila i našem Savku Gučetiću Bendeviševiću (1531—1603) kao uzor za njegovu tragediju *Dalida*, neće biti naodmet dovesti u vezu te dvije činjenice.

Po svojoj *Dalidi* Gučetić je u nas najbolje poznat. U analima starije hrvatske književnosti Gučetića spominje Franjo Marija Appendini (1768—1837) koji za njega kaže: »Scrisse molto e non senza gusto ed eleganza«, i dalje kaže da su od njega ostale samo dvije tragedije prevedene s talijanskoga, *Adrijadna* Vincencija Giusti (?) i *Dalila* (!) Ludovika Grota, kojemu je nadimak bio »Slijepac iz Adrije« (*Ludovico Groto detto il Cieco d'Adria*).¹⁾ Kratku bilješku o Gučetiću ostavio je Pero Budmani uz svoje izdanje *Dalide* u 16. knjizi »Starih pisaca hrvatskih« (1888). O njegovu životu tu on kaže: »Savko Gučetić iz jedne od najstarijih i najplemenitijih vlasteoskih porodica, prozvan Bendevišević... umrije u Hrvatskoj godine 1603. Ovo je sve što nam se o njegovu životu sačuvalo: godina i mjesto njegove smrti.« Opsežnije je o Gučetićevu djelu pisao Armin Pavić (1844—1914) u svojoj »Historiji dubrovačke drame« (str. 47—55).

U 20. stoljeću Gučetićem su se bavili Milan Rešetar koji je, u »Građi za povijest književnosti hrvatske IX« (1920), dao »Dopune i ispravke Gučetićeve *Dalide*«, zatim Pavle Popović²) i Pero Kolendić koji se posebno bavio Gučetićevom *Raklicom* što je zapravo slobodan prijevod Tassova *Aminte*.³) U najnovije vrijeme dao je vrlo vrijedan »Prilog biografiji Savka Gučetića« Cvito Fisković u »Zadarskoj reviji« (VIII/1959, br. 1). Fisković je prije svega 1. utvrdio identitet pjesnika Gučetića (to je bilo potrebno jer se u dubrovačkim arhivskim knjigama toga vremena javljaju četiri razna Savka Gučetića), zatim je 2. ustanovio na temelju podataka iz knjiga mljetske kancelarije 16. stoljeća da je Savko Gučetić od 3. srpnja 1551. do 17. svibnja 1552. »kneževao kao predstavnik dubrovačke vlade na Mljetu, što se dosada nije znalo«, i konačno 3. iznio je dokaz da je Gučetić već godine 1552. pjevao lirske pjesme, tj. naveo je dva jedina zasad poznata lirska stiha koja je Gučetić spjevao napuštajući Mljet:

*Ostaj zbogom moj Mljete gizdavi
pritila eto me i tusta otpravi.*

I, na kraju, Savka Gučetića spominje i Antun Pinterović u svojoj disertaciji na francuskom jeziku o platonskim dijalozima Savkova srodnika Nikole Vita Gučetića gdje, očito na temelju nagađanja Pavla Popovića o Savkovim pjesmama, Pinterović kaže: »Ses poésies lyriques fort nombreuses sont aujourd'hui perdues.«⁴)

I to je sve; i to nije mnogo. Cvito Fisković na početku svoje navedene rasprave o Gučetiću ispravno kaže: »Nestalne i nedovoljne su vijesti i podaci o životu . . . dubrovačkog renesansnog pjesnika Savka Gučetića-Bendeviševića, jednako kao što još nisu potpuno kritički ocijenjene njegova *Dalida* i *Raklica* iako su im uočeni izvori.« U posljednje vrijeme, prevodeći na hrvatski Shakespeareovu tragediju *Romeo i Giulietta*, bavio sam se i Gučetićevom *Dalidom* o kojoj spremam detaljniju analizu i ocjenu. Ovdje bih samo htio da joj pokušam odrediti mjesto u ondašnjim međunarodnim književnim i kazališnim zbivanjima.

Da počnem sa samom fabulom Gučetićeve drame koja nas ovdje u prvom redu zanima. To je povijest o Romeu i Giulietti, premda se oni u Gučetićevoj tragediji tako ne zovu, koju je potkraj 16. stoljeća ovjekovječio William Shakespeare. Budući da znam kako neki ljudi alergično reaguju na mijenjanje naslova Shakespeareovih drama u našim prije-

vodima, moram usput objasniti zašto sam se u svom prijevodu Shakespeareove tragedije odlučio za naslov *Romeo i Giulietta* mjesto kod nas uvriježenog naziva *Romeo i Julija*. U talijanskim novelama junakinja se zove Giulietta, a ne Giulia. Ona se isto tako zove u francuskim i engleskim prijevodima tih novela (Juliette, Juliet). I Talijani i Francuzi i Englezi poznaju ime Giulia, Julie, Julia i deminutive tog imena Giulietta, Juliette, Juliet. I sam Shakespeare poznaje oba oblika tog imena i dobro ih razlikuje. U komediji *Dva veronska plemića* junakinja se zove Julia, a u drami *Mjera za mjeru* imamo još jednu Giuliettu (Juliet). Zato nije ispravno Shakespeareovu Juliet (izg. džuljet) u ovoj tragediji nazivati Julijom. Ona se tako zove samo u njemačkim prijevodima Shakespeareove drame, a naši su stariji prevodioci, koji su prevodili Shakespearea posredno iz njemačkih prijevoda, prenijeli i taj oblik imena. Da se sad, dakle, vratimo na priču o Giulietti.

Čini se da se povijest veronskih ljubavnika temelji na istinitom događaju koji se zbio na samom početku 14. stoljeća u Italiji. No sličan motiv nalazimo već u drevnoj starini, osobito u priči o Piramu i Tizbi koju je i Shakespeare, prema Ovidijevim *Metamorfozama*, komično obradio u predstavi zanatlija na kraju *Sna ivanjske noći*. Zanimljivo je da je Shakespeare tu komediju napisao neposredno prije tragedije o Romeu i Giulietti.

Već Dante u 6. pjevanju *Čistilišta* aludira na povijest Romea i Giuliet-
te premda ne spominje imena veronskih ljubavnika. No zato govori o sporu između njihovih obitelji, između Montecca i Capuleta, kao o zastrašujućem primjeru domaćih svađa između plemićkih porodica koje su dovele Italiju na rub propasti. Apostrofirajući austrijskoga cara Alberta I i njegova oca Rudolfa Habsburškog, i prekarajući ih što su zanemarili »il giardin dell'imperio«, tj. Italiju, Dante kaže (stih 97—98):

O Alberto Tedesco, ch'abbandoni
costei ch'è fatta indimita e selvaggia ...

i onda nastavlja (stih 103—108):

Ch'avete tu e il tuo padre sofferto,
per cupidigia di costà distretti,
che 'l giardin de lo 'mperio sia deserto.

Vieni a veder Montecchi e Cappelletti,
Monaldi e Filippeschi, uom senza cura:
color già tristi, e questi con sospetti!

Dakle, prema Danteu, Montecchi i Capuleti bili su među prvim žestokim duhovima koji su učinili Italiju »neobuzdanom i divljom« (indomita e selvaggia).

Ali stvarne, premda još neodređene, obrise priče o veronskim ljubavnicima kako je danas znamo prvi je dao krajem 15. stoljeća Masuccio Salernitano (*recte* Tommaso Guardati, 1420?—1476) u 33. noveli svoje poznate zbirke *Il Novellino*. No s njegovom novelom ima samo »qualche relazione la notissima storia di Giulietta e Romeo« (G. Fatini). I zaista, osim mnogih razilaženja u fabuli, kod Masuccia, na primjer, mjesto radnje nije Verona već Siena, a mladi se ljubavnici zovu Mariotto i Ganozza. Rano u 16. stoljeću napisao je Luigi da Porto (1486—1529) svoju »Istoria novellamente ritrovata di due nobili amanti, con le loro pietosa morte intervenuta già nella città di Verona nel tempo del signor Bartolomeo dalla Scala«. Fabula da Portove novele, koja je posthumno objavljena godine 1535, sadrži sve bitne elemente zapleta Shakespeareove tragedije. No definitivni oblik priče o Romeu i Giulietti dao je Matteo Bandello (1480—1561) u 9. noveli drugoga dijela svoje poznate zbirke (*Le Novelle*). »Argomento« njegove novele glasi: »La sfortunata morte di dui infelicissimi amanti che l'uno di veleno e l'altro di dolore morirono, con varii accidenti.« Neposredni izvor Shakespeareove tragedije *Romeo and Juliet* bio je engleski spjev *The Tragical Historye of Romeus and Juliet* koji je godine 1562. napisao malo poznati pjesnik Arthur Brooke prema francuskom prijevodu Bandellove novele, a vjerojatno je Shakespeareu bio poznat i engleski prijevod te iste novele koji je William Painter uključio u drugi svezak svoje popularne zbirke *The Palace of Pleasure* (1567).

Shakespeareova je tragedija nastala godine 1595. ili 1596. Treba istaći da je poživjest Romea i Giuliette, već prije Shakespeareove tragedije, u dramskom obliku bila obrađena i u Engleskoj i u Španjolskoj i u Italiji i u Hrvatskoj. Arthur Brooke, u predgovoru svom spjevu *Romeus and Juliet*, spominje da je već prije 1562. u Engleskoj gledao neku dramu o istom predmetu; ali ta je danas izgubljena. Na tu istu temu napisao je godine 1590. veliki španjolski dramatičar Lope de Vega (1562—1635) svoju dramu *Castelvines y Monteses*. Prije njega, kao što smo vidjeli, složio

je, prema noveli o Giulietti i Romeu, Luigi Groto svoju tragediju *Adriana*, a prema toj tragediji spjevao je naš Savko Gučetić svoju *Dalidu* vjerojatno poslije 1578. jer je istom te godine *Adriana* tiskana u Veneciji. No nije isključeno da je *Dalida* nastala i prije godine 1578. jer je poznato da su naši stari pjesnici znali prevoditi nova djela talijanske književnosti i iz rukopisa, a zna se da je *Adriana* prikazivana već godine 1572. Kako bilo da bilo, *Dalida* je napisana svakako prije Lope de Vegine drame *Castelvines y Montes* i prije Shakespeareova *Romea i Giuliette*.

Španjolska drama prilično vjerno slijedi tradicionalnu fabulu, zadržavajući i velik broj vlastitih imena iz talijanske novele; jedino joj je Lope de Vega dao *happy ending*. Kod njega naime Roselo Montes (njegov Romeo Montecchi) stiže na vrijeme u grobnicu, upravo kad se Julia (kod njega se junakinja ipak zove Julia) probudi iz svoje obamrlosti i tako se sve sretno svrši. Nešto više treba reći o Grotovoj *Adriani* i njezinu odnosu prema Shakespeareovoj tragediji i prema *Dalidi* Savka Gučetića.

Već je sasvim na kraju 18. stoljeća, točno godine 1799, jedan opskurni Englez, inače član rimske Akademije *degli Arcadi*, Joseph Cooper Walker, upozorio na neke sličnosti između Grotove *Adriane* i Shakespeareove tragedije o Romeu i Giulietti.⁵) Grotova drama vjerno slijedi fabulu novele Luigija da Porto, samo što je on radnju prenio u neku tobožnju historijsku starinu, u doba ratova između Latina i Sabinjana, u vrijeme Atrija, kralja Grotova zavičaja Adrije kod Venecije.

Sam Luigi Groto bio je na svoj način izvanredan čovjek. Osam dana nakon rođenja izgubio je očinji vid, no unatoč tome u djetinjstvu se bavio filozofijom i književnošću s tolikim uspjehom da je u petnaestoj godini života mogao nastupati kao javni govornik. Godine 1565. izabran je za predsjednika novoosnovane Akademije *degli Illustrati* u Adriji. Izdao je knjigu svojih govora (*Orazioni volgari*) i knjigu stihova (*Rime*), zatim tragedije *La Dalida*, *L'Adriana*, Isaac te komedije *L'Emilia*, *Il Tesoro* i *L'Alteria*. U svoje vrijeme bio je na glasu kao dobar pjesnik i, što je neobičnije, kao dobar glumac. Ovdje nas posebno zanima to što je spomenuti Walker otkrio takve podudarnosti u izrazu u paralelnim prizorima između Grotove *Adriane* i Shakespeareova *Romea i Giuliette* da je došao do zaključka kako Shakespeareove scene, posredno ili neposredno, potječu iz tog talijanskog izvora. Danas se većina poznavalaca Shakespearea s tim ne slaže i smatra te podudarnosti slučajnostima.

Prije nego se nešto više kaže o odnosu Gučetićeve drame prema njegovu predlošku bit će potrebno iznijeti Kombolovo mišljenje o tom predmetu. U svojoj »Povijesti hrvatske književnosti do narodnog prepodroda«, u poglavlju koje nosi naslov »Prevodioci« (str. 191 u II izdanju iz 1961) — gdje govori o Marinu Držiću kao prevodiocu, o Mihi Buniću Babulinovu, o Franu Lukareviću Burini i o Dominiku Zlatariću kao prevodiocu Ovidija i Sofokla — o Gučetiću Kombol kaže:

Dok su svi ovi pisci ostajali kod prevođenja, imao je vlastelin Savko Gučetić Bendevišević veće ambicije, ali ih je zadovoljavao na vrlo nesretan način, spajajući u svojoj Dalidi ujedno dvije raznorodne talijanske tragedije: Adrianu L. Grotta i Orbeku (Orbecche) GB. Giralidi Cinthia. Istina, oba pisca i obje tragedije bili su glasoviti u šesnaestom stoljeću. Luigi Grotto, nazvan 'slijepcem iz Adrije' (cieco d' Adria), uzeo je predmet za svoju Adrianu iz poznate talijanske novele koju je nešto kasnije i Shakespeare upotrebio za svog Romea i Juliju, samo što je Grotto prenio radnju u prastaro doba borbe između Latina i Sabinjana, lišivši tako svoju dramu slikovite pozadine srednjovjekovne Verone. GB. Giralidi Cinthio pisao je svoju Orbeku ugledajući se u Seneku, i njegovo djelo, puno užasnih prizora običajnih u takvim dramama, bilo je prva pravilna tragedija prikazivana u Italiji (1541). I u njoj je u središtu radnje tajna ljubav kraljeve kćeri koju okrutni otac kažnjava ubijajući i iznakažujući joj dvoje djece i ljubavnika, našto ona ubije oca pa sebe. Savko Gučetić je u prva četiri čina pošao uglavnom za Grotom, prevodeći ga slobodno i u njegovu precioznom stilu, sve do prizora u grobnici, poznatog i iz Shakespearea, samo što kod Gučetića Oronte (Romeo) ne popije otrov već samo uspavljujući prašak kao i Dalila, tako da oboje ostaju živi, a sve to zato da bi na kraju mogli umrijeti na način Giralidijevih ljubavnika.

Što se tiče »prve pravilne tragedije prikazivane u Italiji« moram ispraviti Kombola, jer to nije bila Orbecche Giambattiste Giralidi Cinzija već Sofonisba koju je godine 1515. objavio Gian Giorgio Trissino. Sofo-

nisba je više puta prešampavana prije prve izvedbe u Vicenzi godine 1524., dakle 17 godina prije prve izvedbe *Orbecche*, a nastala je punih 26 godina prije nje. Trissinovu *Sofonisbu*, a ne Giraldijevu *Orbecche* Natalino Sapegno u svom »Disegno storico della letteratura italiana« (1952) naziva »la prima tragedia regolare italiana« (str. 259). Osim toga Kombol govori o poznatoj talijanskoj noveli »koju je nešto kasnije i Shakespeare upotrebio za svog *Romea i Juliju*«; međutim u svojoj drami Groto slijedi da Portovu verziju priče o Giulietti i Romeu, dok je prvobitni Shakespeareov izvor Bandellova novela o istoj temi.

No inače se iz navedenog odlomka vidi kako je Kombol dobro uočio da Gučetićeva *Dalida* nije jednostavno prijevod Grotove *Adriane*. On kaže da je Gučetić imao »veće ambicije« nego da ostane kod prevođenja i dalje veli da je Gučetić »u prva četiri čina pošao *uglavnom* za Grotom, prevođeci ga slobodno« (kurziv J. T.). I tu se potpuno slažem s Kombolom i mislim da se Gučetićeva drama nikako ne može smatrati jednostavno kao prijevod Grotove *Adriane*. Ali u jednom drugom pitanju ne mogu se sasvim s njim složiti. Kombol, kao i neki drugi književni historičari, pridaju suviše veliku važnost Giraldijevu udjelu u Gučetićevoj drami. Međutim, u 2964 stiha od ukupno 3626 koliko ih ima *Dalida*, Gučetić se uopće ne osvrće na Giraldijevu *Orbecche*, dakle u punih pet šestina drame njemu je isključivi uzor Groto.

Stoga nije, mislim, ispravno govoriti o Gučetićevoj *Dalidi* kao da je kontaminacija Grotove *Adriane* i Giraldijeve *Orbecche*. Točnije bi bilo reći da je Gučetićeva *Dalida* nastala kao imitacija Grotove *Adriane*, a da njezina posljednja 662 stiha predstavljaju kao neki neuredni dodatak koji podsjeća na završetak Giraldijeve drame. Na to upućuje i činjenica što u oba sačuvana rukopisa *Dalide*, na prijelazu iz četvrtog u peti čin, ima nekih čudnovatih nepravilnosti. Cijeli tekst drame u Budmanijevu Akademijinu izdanju glatko teče od početka drame do sredine devetog prizora četvrtoga čina (At četvrti, Šena IX), kad se naglo tekst prekida usred rečenice glavnog junaka Oronta koji kaže: »A ja da ustanu...«. Tu Budmani u sam tekst drame umeće ovu bilješku: »Prazno: u rukopisu a preko 10 strana, u c preko 11; ispalo je od prilike veće od 200 stihova.« Dakle, ima velika lakuna između četvrtog čina, do kojega Gučetić isključivo slijedi Grota, i posljednjeg čina gdje se on povodi za Giraldijem. Poslije te praznine ima još pet prizora, ali nigdje nije naznačeno gdje i da li uopće počinje »At peti«, a ni prizori nisu označeni rednim brojevima. Na čelu svih tih pet prizora stoji samo »Šena« iza koje riječi slijedi

crtica mjesto rednog broja prizora. Ovaj će problem teško biti riješiti dok se eventualno ne pronađe neki potpuniji tekst *Dalide*.

Ima još jedan problem u vezi s *Dalidom*. Vidjeli smo da Appendini kaže kako je Gučetić preveo s talijanskog dvije tragedije: *Arijadnu* Vincenza Giustija i *Dalilu* Lodovica Grota. Appendini nije uvijek pouzdan. Pitanje je kako je došao do autora Vincenza Giustija i tko je on. O njemu anali talijanske književnosti šute. Što se tiče samog naslova te prve tragedije, on je vjerojatno Grotovu *Adrianu* pretvorio u *Arijadnu*, a naslov »druge« tragedije, *Dalila* ili *Dalida*, mogao je naći na čelu rukopisa a Gučetićeve drame gdje nalazimo ovo: »*Dalida*, tradžedija Ludovika Grota, koji se zvaše Slijepac od Adrije, prinesena iz talijanskog jezika u pjesni slovinske po gosp. Savinu de Gozze vlast. dubrovačk. koji se zvaše Savko Bendevišević i priminu godišta Gospodinova 1603.«

Stvar komplicira to što je Groto, uz *Adrianu*, kao što sam spomenuo, stvarno ostavio i jednu tragediju koja nosi naslov *Dalida*. Budmani je povjerovao Appendiniju da je Gučetić navodno preveo *Arijadnu* i *Dalilu*, te kaže: »Od ova dva djela Bendeviševićeva, došla je do nas sama *Dalida* i to nekoliko osakaćena. Ova tragedija nije (kao što kaže Appendini i kao što stoji u rukopisu a prijevod Grotove *Dalide* nego je slobodna imitacija druge tragedije, *Adrijane*, istoga talijanskoga pisca, u koju je Bendevišević umetnuo motiva i scena, i osobito krajnju katastrofu, po Grotovoj *Dalidi*.« Tu se opet Budmani vjerojatno zabunio, jer su tragovi Giraldijeve *Orbecche* u zaključnim prizorima Gučetićeve *Dalide* očiti. Taj problem, uostalom, nije teško riješiti. Zasada nisam mogao doći do primjerka Grotove *Dalide*, inače bi lako bilo utvrditi ima li ili nema tragova i te drame u završnim prizorima Gučetićeve *Dalide*.⁶⁾

Nakon ove digresije, možemo se vratiti odnosu Groto — Gučetić — Shakespeare. Unatoč prevladavajućem mišljenju da Shakespeare nije poznao Grotovo djelo, podudarnosti između njegova *Romea* i *Giuliette* i Grotove *Adriane* dosta su brojne i prilično značajne. Čak i u Gučetićevoj *Dalidi*, koja gotovo u stopu slijedi Grotovu tragediju, te su paralele sa Shakespeareovom dramom zamjetljive. Tako na samom početku III čina Gučetićeve drame Kraljica dolazi Dalidi — koja plače tobože za svojim ubijenim bratom, a zapravo tuže za prognanim tajnim mužem Orontom — i nosi joj »dobar glas« da je ona sada vjerenja za sina kralja »mogućijeh Sabina«. U sličnoj situaciji (III, 5.104) Gospođa Capuleti nosi svojoj kćeri Giulietti »veselu vijest« (*joyful tidings*) da su je stari Capuleti i ona zaručili za grofa Parisa.

U slijedećem prizoru Gučetićeve drame kralj Atrio neobično grubim riječima prekara kćer Dalidu zato što odbija da pođe za sina kralja Sabinjana:

O kćeri prihuda! o zlobo od pakla!

Isto tako, nešto kasnije u spomenutom prizoru Shakespeareove tragedije, stari Capuleti grdi neposlušnu kćer Giuliettu koja neće da se uda za grofa Parisa:

Hang thee, young baggage! disobedient wretch!

Dalje u sedmom prizoru III čina, kad Meštar daje Dalidi uspavljujući prašak, on joj kaže:

*Ne dam ti otrovi, dat ti ću prah jedan,
posao za ovi koristan i vrijedan.*

*Ako ga uzet hoć' jedan dio malahan,
ončas će na te doć toliko težak san,
krv ti sva umrijet će, ostat ćeš blijeda sva,
dihati duh neće i bićeš jak mrtva. Itd.*

Slično govori i fratar Lavro Giulietti kad joj daje napitak (Romeo i Giulietta, IV, 1. 93—126):

*Uzmi tu sklenicu i kad u krevet legneš
Napitak procijedeći taj iskapi do dna;
Tad odmah će kroz tvoje žile sve poteći
Uspavljujući hladni sok. I bilo neće
Svoj prirodni tok zadržati već stati.
Toplina, dah svjedočit neće da si živa.
Na usnici, na licu uvenut će ruže
U sivi pepeo, a očinji će kapci
Pasti ko smrt kad dan života zatvori.
Svaki će ud, bez gipke snage, činit se
Okorio i leden, ukočen ko smrt. Itd.*

Takvih podudarnih mjesta između Shakespeareove tragedije i *Adriane* (a prema tome i Gučetićeve *Dalide*) ima još mnogo. To ne znači da je Shakespeare morao te motive uzeti od Grota, jer je Grotu konačni izvor

da Portova novela, a Shakespeareu Bandellova koja je zapravo prerada da Portove, tako da su te dvije novele među sobom dosta slične. Što se pak Gučetića tiče, nema dokaza da bi on bio poznavao talijanske novele o Giulietti i Romeu. Čini se da je njegov jedini uzor i izvor bio Grotu.

Oni kritičari koji misle da je Shakespeare poznavao Grotovu *Adrianu* navode kao glavni dokaz to što se u prizoru rastanka dvoje ljubavnika, i u Shakespeareovoj tragediji i u *Adriani*, čuje pjev slavuja, a da tog slavuja nema ni u kojoj drugoj obradi priče o veronskim ljubavnicima osim, dakako, u *Dalidi* Savka Gučetića koji je i slavuja preuzeo od Luigija Grota. Taj pasus u Grotovoj tragediji glasi:

*S'io non erro, è presto il far del giorno,
Udite il rossignuol, che con noi desto
Con noi geme fra i spini; e la rugiada
Col pianto nostro bagna l'herbe. Ah! lasso!
Rivolgete la faccia all'oriente;
Ecco incomincia a spuntar l'alba fuori,
Portando un altro sol sopra la terra.*

Taj odlomak Gučetić je sasvim slobodno prepjevao u četvrtom prizoru II čina svoje drame gdje se Oronte oprašta od Dalide i mora bježati od nje jer je u borbi ubio njezina brata Flaminija:

Oronte *Jur vrijeme prihodi, puti su a duzi,
ako hoć' štogodi zapovjed tvoj sluzi.*

Dalida *Tolikoj ne preši, postati jošte moš,
od mene ne bježi, ni puštaj mene još.*

Oronte *Srce nam već vene zajedno stojeći,
ja tebe, ti mene gledaje cvileći.*

*Brzo će od zgora dvignut se danica,
i skoro prit dzora i čut glas slavica.*

Ni Grotov *rosignuolo* ni Gučetićev *slavic* nemaju zapravo veze sa slavujem u *Romeu i Giulietti*. Shakespeare je ne samo bolji pjesnik nego i bolji ornitolog od njih dvojice. On zna da je slavuj poznat po ljupkom pjevu koji se čuje noću u doba parenja. I stari Vetranović zna da »slavic biljiše s večera do zore«. U germanskim jezicima noć je u samom imenu ptice engl. *nightingale*, njem. *Nachtigall*; što u oba slučaja znači »noćni

pjevač«. Vjesnik zore, jutra, dana nije slavuj nego ševa. I zato, kad nakon prve bračne noći, Romeo mora u progonstvo i rasti se od Giuliette, mladi se supruzi u divnoj antifoni prepiru, je li to bio poj slavuja ili ševe što su čuli. Ako je bio slavuj, mogu ostati još u krevetu; ako je bila ševa, Romeo mora na put. Evo sad tog slavnog dueta (III, 5. 1—36):

- Giulietta.* Zar hoćeš poći već? Ni blizu nije dan.
To slavuj bijaše, i nije bila ševa
Što školjku uha tvoga strahom probode.
Na onom mogradu on pjeva svaku noć.
Vjeruj mi ljubavi da to je bio slavuj.
- Romeo.* Ševa je bila, jutra vjesnica, ne slavuj.
Gle, draga, pruge zavidne na istoku
Već rube čipkom razdvojene oblake.
Dogorjele su svijeće noći; vedri dan
Na vrhe maglene planina ustaje.
Da živim moram poč, il ostati da umrem.
- Giulietta.* To nije danje svjetlo; ja to dobro znam.
Metèor to je neki što ga sunce luči
Da tebi je za ovu noć bakljonoša
I da ti pute posvijetli do Mantove.
Stog ostani još malo; ne moraš otići.
- Romeo.* Nek uhvate me, neka umore me samo;
Ja zadovoljan sam, ako ti tako želiš.
Reći ću: ono nije modro oko jutra
Već samo blijedi odsjev Cintijina čela;
Ni ono nije ševa čije kajde biju
Svod nebeski visoko iznad naših glava.
Ja više želim ostat, poč mi nije lako;
O, dobro došla smrt! Giulietta hoće tako.
Kako si, dušo? Zbòrimo; još dan to nije.
- Giulietta.* O jest, o jest! Odavde odlazi što prije!
To ševa je što tako razgođeno pjeva
U hrapavome neskladu i reskim glasom.
Vele da ševa slatku dionicu poje;
Ova ne čini tako, nas jer sada dijeli.

Vele da ševa s gadnom žabom oči mijenja;
O, kamo sreće da su glas izmijenile
Jer glas taj tjera svakoga na svoju stranu;
Ko zvijer te otud goni himna novom danu.
Sve svjetliji već biva svijet. O, pođi sad!
Sve svjetliji je svijet, sve tamniji naš jad.

Romeo.

Dakako, Gučetić nije Shakespeare, a nije ni Marin Držić. Njegova *Dalida* nije veliko književno djelo, ali zato ima veliko kulturno-historijsko značenje. Savku Gučetiću pripada čast što je među prvima u Evropi u dramskoj formi na hrvatskom obradio jednu od najslavnijih ljubavnih povijesti na svijetu, prije nego Lope de Vega i prije nego Shakespeare.

BILJEŠKE

¹⁾ »Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei«, 1802—1803, II str. 233.

²⁾ »Savko Gučetić, dubr. pesnik XVI veka«. Glas SKAN, CXXXVIII/1930.

³⁾ »Tassov Aminta u prevodu Savka Gučetića«. Južni pregled, Skoplje IX/1934, str. 380—383.

⁴⁾ Antoine Pinterovic, Les Dialogues Platoniciens de Niksa Vitkovic Guce-tic (Nicolò Vito di Gozze). Louvain, 1966—67, str. 44.

⁵⁾ U djelu »Historical Memoir on Italian Tragedy«. London, 1799, str. 56.

⁶⁾ U spomenutom članku o Gučetićeve prijevodu Tassova *Aminte* Petar Kolendić, premda i on govori o Gučetićevoj *Dalidi* kao o »kontaminatornoj« tragediji, ipak implicite priznaje da je u njoj udio Giralaldi Cinzija dosta neznan, a o Grotovoj *Dalidi* veli da je Gučetić iz nje uzeo »jedan detalj«. Navodeći mišljenje Pavla Popovića o Gučetićevoj drami, Kolendić kaže da je Popović dokazao kako je *Dalida* »u stvari nešto slobodnija prerada tragedije *Adriana* Luisa Grota s izvesnim pozajmicama, naročito u petom činu, iz *Orbecche* Džambatiste Džiraldija i sa jednim detaljem iz Grotove tragedije *Dalida*«. Citirano iz Kolendićeve knjige »Iz starog Dubrovnika« (priredio M. Pantić), str. 133. Beograd, 1964.